

NOTITIE

RAAP-NOTITIE 5019

Waardenkaarten in Veelvoud

Een landelijke inventarisatie van gemeentelijke
archeologische en cultuurhistorische waardenkaarten

RAAP

Archeologisch Adviesbureau

CULTUURHISTORIE

6250 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Titel: Waardenkaarten in Veelvoud; Een landelijke inventarisatie van gemeentelijke archeologische en cultuurhistorische waardenkaarten

Status: eindversie

Datum: 19 februari 2015

Auteur: *ir. E.H. Boshoven*

Projectcode: CEIW.docx

Bestandsnaam: NO5019_CEIW.docx

Projectleider: ir. E.H. Boshoven

Projectmedewerkers: J. Vosselman MA, ing. L.B. Stelwagen, dr. N.W. Willemse,
ir. L.J. Keunen, ir. M.M. Peeters & T.M. Perger

Bewaarplaats documentatie: RAAP Oost-Nederland

Autorisatie: dr. N.W. Willemse

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2015

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

Het project 'Waardenkaarten in Veelvoud' richt zich op het vergaren en analyseren van de beschikbare gemeentelijke archeologische en cultuurhistorische verwachtings-, waarden- en beleidskaarten (en andersgenoemde kaarten), hierna aangeduid onder de overkoepelende term 'erfgoedkaarten', gedurende de periode 2014-2016. Doel van deze inventarisatie was het verzamelen, ordenen en georefereren van alle beschikbare gemeentelijke erfgoedkaarten. Dit biedt de RCE de mogelijkheid om enerzijds een landsdekkend beeld te genereren van alle gemeentelijke erfgoedkaarten en anderzijds om methodieken, bronnen en kaartgegevens te kunnen vergelijken. Alle in Nederland beschikbare gemeentelijke erfgoedkaarten zijn in digitale vorm verzameld en gegeorefereerd. Daarnaast zijn alle achterliggende documenten van deze kaarten verzameld alsmede het unieke adres waarmee de locatie van deze kaarten en documenten op internet wordt aangegeven (URLs). Jaarlijks zullen in 2015 en 2016 de URLs van alle verzamelde gemeentelijke erfgoedkaarten worden gecheckt en waar nodig aangepast. Indien sprake is van nieuwe of geactualiseerde erfgoedkaarten zullen deze alsnog worden verzameld en aangeleverd. Op aangeven van RAAP is het inventarisatieproject opgebouwd rondom een projectdatabase die niet alleen voorzorg in een gestructureerde interface voor het registeren van meta-gegevens maar ook voor de ontsluiting van de verzamelde databestanden en kaart 'content'.

De inventarisatie heeft een groot aantal projecten opgeleverd met aan deze projecten één of meerdere kaartbestanden en rapportbestanden gekoppeld. In totaal zijn bijna 1500 kaartbestanden verzameld. De gegevens zijn over het algemeen gemakkelijk te vinden en goed toegankelijk. In de uitzonderingsgevallen dat eerst contact moest worden opgenomen met de betreffende gemeente om de gewenste gegevens te verkrijgen, bleek men over het algemeen bereid om deze toe te sturen. De gemeenten blijken echter – waarschijnlijk in het kader van de gedelegeerde bevoegdheden – erg gesteld op het eigen beheer van de gegevens; meerdere keren werd aangegeven dat de toegestuurde bestanden alleen voor onderzoeksdoeleinden gebruikt mochten worden. Toestemming voor verder publicatie via bijvoorbeeld een digitaal portaal, dient eerst schriftelijk te worden verkregen.

Uit de inventarisatie kan worden geconcludeerd dat bijna 95% van de gemeenten beschikt over een archeologische beleidskaart en achterliggende archeologische bronnen- en/of verwachtingskaarten. Op het gebied van (bovengrondse) cultuurhistorie zijn er slechts weinig gemeenten die beschikken over cultuurhistorische beleidskaarten en/of achterliggende cultuurhistorische waarden- en/of waarderingkaarten.

De inventarisatie heeft een grote hoeveelheid aan kaart- en rapportdata opgeleverd, die in de komende jaren 2015 en 2016 geactualiseerd zullen worden. Het is aan te bevelen deze actualisatie ook na 2016 voort te zetten.

1 Inleiding

1.1 Kader

De staatssecretaris van OCW heeft naar aanleiding van de evaluatie van Malta in 2012 de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) opdracht gegeven zorg te dragen voor een betere infrastructuur voor belangenafweging binnen de archeologische monumentenzorg. Daarvoor is het programma Kenniskaart Archeologie opgestart, bestaande uit vijf projecten. Een van deze projecten is Kenniskaart Archeologie.¹ Het doel van Kenniskaart Archeologie is om binnen de Archeologische Monumenten Zorg (AMZ) nog betere keuzes te kunnen maken en te komen tot een effectievere en doelmatigere selectie van waardevolle archeologie. Het deelproject 'Waardenkaarten in Veelvoud' richt zich op het vergaren en analyseren van de beschikbare gemeentelijke archeologische en cultuurhistorische verwachtings-, waarden- en beleidskaarten (en andersgenoemde kaarten), hierna aangeduid onder de overkoepelende term 'erfgoedkaarten', gedurende de periode 2014-2016.

1.2 Achtergrond en doelstelling

Een groot deel van de Nederlandse gemeenten heeft in de afgelopen jaren gemeentelijke erfgoedkaarten laten maken of laat deze momenteel vervaardigen. In Nederland waren dit in eerste instantie kaarten waarop bekende archeologische vindplaatsen, monumenten en archeologische verwachtingen van een gebied waren vastgelegd. Indien gekoppeld aan vastgesteld gemeentelijk AMZ-beleid worden deze kaarten geschaard onder de noemer 'archeologische beleidskaart'. Tegenwoordig maken de erfgoedkaarten deel uit van een bredere inventarisatie, de inventarisatie van cultuurhistorische resten in de fysieke leefomgeving (cultuurhistorische verwachting, waarden- en beleidskaarten).² In ruime zin worden hieronder naast de disciplines archeologie en historische geografie veelal ook historische bouwkunde/ historische stedenbouw, aardkunde, historische ecologie en 'oral history' begrepen.³ In engere zin gaat het uitsluitend om historisch-geografische waarden. Om hier enige duidelijkheid in te scheppen hanteren we binnen dit project het begrip 'cultuurhistorie' alleen in de zin van de disciplines archeologie, aardkunde, historische geografie (historisch cultuurlandschap) en historische bouwkunst/ stedenbouw.

¹ <http://www.cultureelerfgoed.nl/dossiers/verbeteracties-archeologie/kenniskaart-archeologie>

² Op 1 januari 2012 werden de Monumentenwet 1988 en het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) gewijzigd als gevolg van de Modernisering Monumentenzorg (MoMo). Vastgelegd werd op dat moment dat in de ruimtelijke ordening rekening gehouden dient te worden met cultuurhistorische waarden, zowel boven- als ondergronds. De cultuurhistorische waardenkaart werd daarmee een belangrijk instrument voor gemeentelijke overheden om aanwezige kennis over het erfgoed vast te leggen en van daaruit een selectie planologisch te beschermen. Zie verder de RCE publicaties 'Handreiking Erfgoed en Ruimte' (2011) en 'Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening' (2012/2013).

³ De voorlaatste vanwege de bijzondere cultuurwaarde van verschillende vegetatietypen in Nederland (als structurend element en als genetisch erfgoed van inheemse natuur). De laatste vanwege de verwevenheid van specifieke plekken in het landschap met lokale volksverhalen (herinneringswaarde).

Doel van deze inventarisatie was het verzamelen en ordenen van alle beschikbare gemeentelijke erfgoedkaarten. Dit biedt de RCE de mogelijkheid om enerzijds een landsdekkend beeld te genereren van alle gemeentelijke erfgoedkaarten en anderzijds om methodieken, bronnen en kaartgegevens te kunnen vergelijken. Alle in Nederland beschikbare gemeentelijke erfgoedkaarten zijn in digitale vorm verzameld en gegeorefereerd. Daarnaast zijn alle achterliggende documenten van deze kaarten verzameld alsmede het unieke adres waarmee de locatie van deze kaarten en documenten op internet wordt aangegeven (URLs). Jaarlijks zullen in 2015 en 2016 de URLs van alle verzamelde gemeentelijke erfgoedkaarten worden gecheckt en waar nodig aangepast. Indien sprake is van nieuwe of geactualiseerde erfgoedkaarten zullen deze alsnog worden verzameld en aangeleverd.

1.3 Leeswijzer

Dit beknopte verantwoordingsdocument vormt de toelichting op de verzamelde gegevens en de ontsluiting daarvan in de aangeleverde database (bijlage 1: Database Waardenkaarten in Veelvoud). In hoofdstuk 2 wordt de gevolgde methodiek beschreven. In hoofdstuk 3 worden de belangrijkste resultaten besproken, onder andere aan de hand van enkele statistieken. Ook wordt wat dieper ingegaan op zaken die tijdens de inventarisatie van de kaarten op zijn gevallen.

2 Onderzoeksopzet

2.1 Inleiding

In de offertefase heeft RAAP reeds een voorstel gedaan hoe dit project aan te pakken. De uitvraag van de RCE was vooral gericht op de aard en technische specificaties van de te verzamelen gegevens, alsmede een beknopte indicatie van de wijze van ontsluiting. De wijze waarop de erfgoedkaarten moesten worden geïnteriseerd was niet vastgelegd. Op aangeven van RAAP is het inventarisatieproject opgebouwd rondom een projectdatabase die niet alleen voorzorg in een gestructureerde interface voor het registreren van meta-gegevens maar ook voor de ontsluiting van de verzamelde databestanden en kaart 'content'.

2.2 Projectdatabase

De projectdatabase die is opgesteld bevat vier hoofdtabellen (prefix: tbl), te weten tblGemeenten, tblKaartdata, tblRapportbestand en tblKaartbestand (zie figuur 1 achterin deze rapportage voor de tabelrelaties). Aangezien sprake is van gemeentelijke erfgoedkaarten, vormt de tabel tblGemeenten het uitgangspunt. Aan elk van de gemeenten zijn 1 of meerdere records van de tabel tblKaartdata gekoppeld. Elk record in tblKaartdata bestaat uit (een combinatie van) een of meerdere records uit tblRapportbestand en/of tblKaartbestand.

Aan de verschillende hoofdtabellen zijn nog enkele tabellen gekoppeld die achterliggende meta-informatie ontsluiten, dan wel als referentietabel fungeren. Het betreft de tabellen tblProvincies, tblGemeenten99lijst, tblUitvoerders en tblKaartsoorten. Met de tabel tblGemeenten99lijst is een lijst met oude gemeentenamen gekoppeld aan sommige van de huidige gemeenten die door herindelingen (fusies, opsplitsingen) zijn ontstaan. In een aantal gevallen is het zo dat de huidige gemeente nog gebruik maakt van erfgoedkaarten die voor de voormalige gemeente(n) zijn vervaardigd. Ook toekomstige mutaties in het gemeentebestand kunnen hiermee op een simpele en snelle manier worden verwerkt. Tevens zijn aan de database enkele uitvoeringsgerichte tabellen gekoppeld, te weten de tabellen tblGemeenteVervolgacties en tblVoortgangStatustype. Deze tabellen zijn voornamelijk bedoeld als controletabellen voor de inventarisatie.

2.3 Inventarisatie

De volgende inventarisatiestappen zijn uitgevoerd:

1. Doorzoeken van de gemeentelijke website op de trefwoorden 'archeologie' en 'cultuurhistorie'. Aangezien de zoekfunctie binnen de gemeentelijke websites in een aantal gevallen beperkt is, is gebruik gemaakt van de kracht van Google. Er is een script geschreven waardoor met één muisklik met google.nl gezocht werd binnen de website van de betreffende gemeente naar gerichte trefwoorden. Dit resulteerde in het gunstigste geval in de pagina over het archeologisch en/of cultuurhistorisch beleid, waarbij tevens een verwijzing naar de gemeentelijke erfgoedkaarten en bijbehorende rapporten stond. Ook kon het resultaat van deze

- zoekactie verwijzen naar een vergadering van de Gemeenteraad waarin de betreffende erfgoedkaart is vastgesteld. Indien deze zoekactie gegevens opleverde, dan zijn deze gedownload en geregistreerd in de database. Mocht de zoekactie geen informatie opleveren, dan is doorgegaan met stap 2.
2. Indien de kaarten van de betreffende gemeente door RAAP werden vervaardigd, dan zijn de kaart- en rapportbestanden uit het RAAP-archief gehaald en geregistreerd in de database.
 3. Indien de kaarten van de betreffende gemeente niet door RAAP werden vervaardigd, is gezocht naar kaartgegevens binnen DANS-EASY, of in het RAAP-archief (gearchiveerde kaartgegevens van derden die worden gebruikt bij het reguliere KNA-onderzoek. Mocht dit zonder resultaat zijn, dan is doorgegaan met stap 3.
 4. Indien de voorgaande stappen geen resultaten heeft opgeleverd, is de betreffende gemeente actief benaderd. In veel gevallen is direct contact opgenomen met de beleidsmedewerker archeologie dan wel cultuurhistorie. De hierbij toegestuurde bestanden zijn vervolgens geregistreerd in de database.
 5. Mocht het contact met de gemeente niet hebben geleid tot het ontvangen van de gevraagde bestanden, dan is de betreffende gemeentenaam doorspeeld aan de RCE. De RCE heeft vervolgens nogmaals contact opgenomen met de betreffende gemeente. De tijdens deze stap ontvangen bestanden zijn eveneens geregistreerd in de database.

Omdat de provincie Limburg eveneens een overzicht wilde hebben van alle vervaardigde erfgoedkaarten is voor deze provincie een andere aanpak gehanteerd. Vanuit de provincie is een e-mail gestuurd naar de beleidsmedewerker archeologie en/of cultuurhistorie van de betreffende gemeente met het verzoek de gegevens aan te leveren. Deze gegevens zijn naar de provincie Limburg gestuurd, waarna dhr. B.J. Moonen van de provincie de gegevens heeft doorgestuurd naar RAAP.

2.4 Bestandsopbouw

Bestandsfolders

De gemeentelijke kaart- en/of rapportbestanden zijn per gemeente gegroepeerd en opgeslagen. De naam van de bestandsfolder heeft de huidige gemeentenaam gekregen. De bestandsfolders per gemeente zijn daarna onder de provincienaam gegroepeerd.

Bestandsnamen

De bestanden zijn digitaal verzameld zowel in TIFF-formaat als PDF (zie § 2.6). De bestandsnamen zijn echter identiek. De naamgeving voor de **kaartbestanden** (tblKaartbestand) is als volgt opgebouwd: *GemNaam_Jaar_Disc_Soort_Volgnr_krt.pdf*.

GemNaam = Gemeentenaam. Mocht een gemeentenaam uit meerdere woorden bestaan, dan is het teken '_' gebruikt in plaats van een spatie. Het leesteken '-' is onveranderd overgenomen, terwijl het leesteken '' (zoals in 's-Gravenhage) is weggelaten (resultierend in s-Gravenhage).

Jaar = jaar van uitgave. Hierbij is het jaartal op de kaart of – indien niet aanwezig op de kaart – het jaartal in de begeleidende rapportage leidend. Mocht er geen jaartal bekend zijn, dan is 9999 aangehouden.

Disc = Hoofddiscipline van de kaart. De hoofddiscipline betreft aardkunde (ak), archeologie (a), bouwhistorie (bh), historische geografie (hg), of cultuurhistorie (ch).

Soort = het soort kaart. Dit kan zijn:

Beladv	= beleidsadvieskaart
Bel	= beleidskaart
Bron	= bronnenkaart
Kans	= kansenkaart
Kwal	= kwaliteitskaart
Lok	= loketkaart
Maatr	= maatregelenkaart
Plan	= plankaart
Sign	= signaleringskaart
Verst	= verstoringenkaart
Verw	= verwachtingskaart
Waard	= waarderingskaart

In sommige gevallen is bij het registreren van de kaartsoort niet de exacte kaartbenaming overgenomen. Zo worden kaarten soms verwachtingswaardenkaart genoemd, of waarden- en verwachtingenkaart. Beide kaarten zijn geregistreerd als verwachtingskaart. Dit geldt eveneens voor een aantal andere benamingen.

Volgnummer = het volgnummer. Sommige kaarten betreffen deelkaarten (de betreffende gemeente opgesplitst in 2 of meer subkaarten), dan wel meerdere kaarten van dezelfde kaartsoort (bijvoorbeeld meerdere verwachtingskaarten opgesplitst naar periode).

De naamgeving voor de **rapportbestanden** (tblRapportbestand) hebben een min of meer vergelijkbare opbouw als de kaartbestanden en zijn als volgt opgebouwd: *GemNaam_Jaar_Disc_Soort_Volgnr_rapp_toevoeging.pdf*.

GemNaam = Gemeentenaam. Mocht een gemeentenaam uit meerdere woorden bestaan, dan is het teken '_' gebruikt in plaats van een spatie. Het leesteken '-' is onveranderd overgenomen, terwijl het leesteken '' (zoals in 's-Gravenhage) is weggelaten (resultierend in s-Gravenhage).

Jaar = jaar van uitgave. Hierbij is het jaartal in het rapport leidend. Mocht er geen jaartal bekend zijn, dan is 9999 aangehouden.

Disc = Hoofddiscipline van de rapportage. De hoofddiscipline betreft archeologie (a) of cultuurhistorie (ch).

Soort = het soort rapport. Indien het een toelichtend rapport op de kaart is, dan is soort niet ingevuld. Als sprake is van een beleidsnota is 'bel' weergegeven. Bij verordening is gebruik gemaakt van 'verord'.

Volgnummer = het volgnummer. Sommige rapporten bestaan uit meerdere delen.

Toevoeging = (Kaart)bijlagen die niet als zodanig zijn geregistreerd in de database zijn als los bestand (meestal pdf, maar soms ook xls) opgeslagen. Dit wordt weergegeven met de toevoeging (bijvoorbeeld _bijlage1).

2.5 Meta-gegevens

Van de verzamelde kaart- en rapportbestanden zijn in de database de uitvoerder geregistreerd, evenals het jaar van uitgave. Daarnaast is van de kaartgegevens de schaal (indien weergegeven) geregistreerd, evenals de hoofdiscipline, kaartsoort, bijlagennummer en indien van toepassing het deelblad. Mocht informatie voorhanden zijn of de kaart is vastgesteld, dan is dit eveneens vastgelegd (inclusief datum). Eventuele opmerkingen zijn genoteerd.

2.6 Bewerkingen

Kaart omzetten naar TIFF

De verzamelde kaarten zijn als PDF-bestand gekoppeld aan de database. Mocht de kaart als JPG-bestand of als TIFF-bestand zijn ontvangen, dan is deze omgezet naar PDF-formaat. De pdf-bestanden zijn vervolgens met *Ghostscript* omgezet naar TIFF. Hierbij is een resolutie van 300x300 dpi aangehouden. De TIFF-bestanden zijn opgeslagen met LZW-compressie. Deze compressie heeft alleen invloed op de bestandsgrootte, en niet op de kwaliteit. De bestandsnaam van het TIFF-bestand heeft een identieke opbouw als het PDF-bestand, waarbij de extensie PDF is vervangen door TIFF.

Legenda en kaart uitsnijden

De vervaardigde TIFF-bestanden zijn in Photoshop geopend, waarna de legenda is geselecteerd. Deze selectie is vervolgens als apart TIFF-bestand opgeslagen met als bestandsnaam *bestandsnaam_leg.tif*. Vervolgens is de kaart uitgesneden, waarbij een rechthoek is geselecteerd tot aan de gemeentegrens (of indien van toepassing, de rand van de kaart). Deze selectie is apart opgeslagen als *bestandsnaam_cr.tif*

Georefereren

Het bijgesneden bestand (*bestandsnaam_cr.tif*) is in ArcGIS geopend en georeferereerd op basis van minimaal 2 punten. Meestal is hierbij gebruik gemaakt van de gemeentegrens in combinatie met de coördinaatkruizen die (meestal) op de kaart worden weergegeven (meestal elke 1x1 of 5x5 km). Het resultaat is vervolgens opgeslagen als *bestandsnaam_g.tif*. Dit bestand betreft een geotiff, waarbij in de metadata tevens de geolocatie is opgeslagen. In deze metadata is naast de coördinaten ook de projectie opgeslagen (RD-stelsel). Als bijproduct heeft ArcGIS de bestanden ook voorzien van een worldfile (.tfw-bestand; *bestandsnaam.tfw*), waarmee de betreffende kaart ook in andere GIS-software (zoals MapInfo dat niet beschikt over de functionaliteit van een geotiff) op de juiste geolocatie wordt weergegeven.

2.7 Controle van de data

Met een grote hoeveelheid aan gegevens is het zaak diverse controles uit te voeren. Zo dient voorkomen te worden dat in het eindproduct onjuiste koppelingen met de database bestaan en/of incomplete bestanden en/of incomplete bestandsfolders worden opgeleverd. Om dit te voorkomen zijn de volgende controles uitgevoerd.

- Kwaliteitscontrole van de naar tiff omgezette bestanden. De controle heeft plaatsgevonden door middel van een steekproef. Mocht de kwaliteit tegenvallen, dan heeft opnieuw een omzetting van pdf naar tiff plaatsgehad, zij het met een hogere resolutie (bijvoorbeeld 600x600 of 1200x1200 dpi).
- Controle of de in de database aanwezige bestandsnamen (zowel de pdf van de kaarten en rapporten, als ook de legenda en de georeferende kaart) daadwerkelijk in de bestandsfolders voor komen.
- Controle of de georeferende bestanden van voldoende kwaliteit zijn.

3 Resultaten

3.1 Resultaten op hoofdlijnen

De inventarisatie, waarvan de deadline 15 november 2014 bedroeg, heeft een groot aantal projecten opgeleverd met aan deze projecten één of meerdere kaartbestanden en rapportbestanden gekoppeld (tabel 1). De kaarten zijn vervaardigd door ten minste 42 verschillende uitvoerende partijen.⁴

	Aantallen
Gemeenten	403
Projecten (combinatie rapport- en kaartbestanden)	507
Rapportbestanden	568
Kaartbestanden	1491
Uitvoerders	42
Gemeenten zonder kaarten	24
Gemeenten waar momenteel kaarten worden vervaardigd	42

Tabel 1. Overzicht met totaal aantal gemeenten en projectgegevens.

Verreweg de meeste gemeenten beschikken over één of meerdere erfgoedkaarten, terwijl slechts 24 gemeenten (voor zover we konden nagaan) over geen kaarten beschikken. Dit betreft slechts 6% van het totaal aantal gemeenten. Een overzicht van de gemeenten zonder een kaart is weer-gegeven in tabel 2. Met name het grote aantal gemeenten in de provincie Noord-Holland valt hierbij op.

Provincienaam	Gemeentenaam
Gelderland	Rozendaal
Groningen	Beltingwedde Menterwolde Vlagtwedde
Noord-Brabant	Alphen-Chaam Goirle Steenbergen
Noord-Holland	Beemster Beverwijk Bussum Diemen Haarlemmermeer Huizen

⁴ In feite is het aantal uitvoerders (iets) groter. Combinaties van uitvoerders zijn in de database niet geregistreerd, maar is de betreffende data onder de hoofduitvoerder geregistreerd.

	Medemblik Ouder-Amstel Velsen Wormerland
Overijssel	Hellendoorn Losser
Utrecht	Baarn
Zeeland	Terneuzen
Zuid-Holland	Nieuwkoop Sliedrecht Vlaardingen

Tabel 2. Overzicht van gemeenten (gesorteerd per provincie) zonder erfgoedkaart(en).

Het merendeel (ca. 65%) van de projectdata (combinatie van rapportbestand(en) met bijbehorende kaartbestanden) is afkomstig van de gemeentelijke websites (tabel 3). Nog eens 15% van de projectdata is toegestuurd per e-mail en eveneens ca. 15% van de projectdata is afkomstig uit het RAAP-archief. Van twee gemeenten zijn de projectdata afkomstig uit DANS-EASY. In deze telling zijn 19 projectdata niet meegenomen omdat deze nog 'in vervaardiging' of slechts 'in concept' zijn verschenen.

Bron	Aantal projecten
Website gemeente	326
Door gemeente per e-mail toegestuurd	78
Dans-easy	2
RAAP-archief	82
In vervaardiging/concept	19
Totaal	507

Tabel 3. Bron van de projectdata (combinatie van rapportbestand(en) met bijbehorende kaartbestanden).

3.2 Opvallende (procedurele) zaken

Archeologische beleidskaart versus bureauonderzoek voor bestemmingsplan

Tijdens de inventarisatie bleek dat sommige gemeenten die wel een eigen archeologiebeleid kennen, niet beschikken over een (door de Gemeenteraad vastgestelde) archeologische beleidskaart. Deze gemeenten – zoals Amsterdam en Tilburg – hebben er voor gekozen om bij actualisatie van elk bestemmingsplan een archeologisch bureauonderzoek uit te voeren. Door aan de resultaten van het bureauonderzoek (verwachtingskaart) beleidsregimes te koppelen – door toekenning van een dubbelbestemming 'waarde-archeologie' – wordt de archeologie gewaarborgd via het bestemmingsplan.

Friesland

Friesland heeft in het verleden de Friese Archeologische Monumentenkaart Extra opgesteld (FAMKE). De FAMKE is in de eerste plaats gebaseerd op twee bestaande landelijke kaarten: de Archeologische Monumentenkaart (AMK) en de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW). Verder houdt de FAMKE rekening met de kans dat de mogelijk aanwezige archeologische resten (reeds) verstoord zijn en de omvang van de bodemingreep. Dit alles bij elkaar is vertaald in een provinciedekkende kaart die aangeeft hoe er het beste met het bodemarchief kan worden omgegaan.⁵ Het gevolg is dat het merendeel van de Friese gemeenten geen eigen beleidskaart heeft opgesteld. Een aantal Friese gemeenten heeft wel een verdiepingsslag uit laten voeren. De resultaten hiervan zijn veelal gepubliceerd in een rapport met bijbehorende kaartbijlagen. De kaartgegevens zijn hierbij aangeleverd richting de provincie die de geactualiseerde gegevens heeft toegevoegd aan FAMKE. Op FAMKE wordt dus de meest recente verwachtingskaart weergegeven. Het overgrote deel van de Friese gemeenten verwijst bij het uitvoeren van het gemeentelijk archeologiebeleid dan ook nog naar de FAMKE.

De FAMKE is te raadplegen via <http://www.fryslan.nl/famke>. De gegevens zijn als drie kaartlagen te raadplegen: Famke_AdviesMiddeleeuwen; Famke_AdviesSteentijd; FAMKE_BepalenDorpskern. Ze zijn ook als wfs-service te raadplegen⁶ en te downloaden. De bestanden zijn binnen onderhavig projectstructuur als ESRI-shapefile (*.shp) opgeslagen in de subfolder _FAMKE van de folder Friesland.

Juridische status

In een aantal gevallen kon de (bestuurlijke) vaststellingstatus van de kaarten worden opgespoord. Veel gemeenten die op de website een subpagina met het archeologisch beleid hebben staan, vermelden ook of de kaarten (en het bijbehorend rapport) bestuurlijk zijn vastgesteld en zo ja, wanneer dit plaatsvond. Enkele gemeenten met een – inmiddels – geactualiseerde kaart vermeldden op hun website eveneens dat eerdere versies van de kaart zijn ingetrokken. Voor een groot deel van de gemeenten is echter onduidelijk gebleven wat de vaststellingsstatus is. Deze informatie werd niet gedeeld via de gemeentelijke website. Gemeenten waarvan, na raadpleging van gemeentelijke website, onduidelijk is gebleven wat de vaststellingsstatus van de erfgoedkaarten is, zijn niet nader benaderd.

Copyright en gebruiksbeperking

Nagenoeg alle rapporten en bijbehorende kaarten zijn voorzien van een copyright. Over het algemeen ligt dit copyright bij zowel de gemeente (als opdrachtgever) als de uitvoerende partij (auteursrechtelijke bescherming). De enkele gemeenten die telefonisch dan wel per e-mail benaderd zijn ter verstrekking van hun erfgoedkaarten (zoals Arnhem, Sittard-Geleen, Edam-Volendam en diverse andere), gaven over het algemeen aan dat hun gemeentelijke erfgoedkaarten en -rapporten alléén voor onderzoeksdoeleinden van de RCE en projectpartners ter beschik-

⁵ <http://www.fryslan.nl/famke>

⁶ http://geoportaal.fryslan.nl/arcgis/services/ProvinciaalGeoRegister/PGR_features/GeoDataServer/WFSServer?

king werden gesteld. Van publicatie van de erfgoedkaarten via een digitaal portaal kan alleen sprake zijn na schriftelijke toestemming van de betreffende gemeente.

Definitie van de diverse kaartsoorten

Bij een vergelijking tussen de archeologische verwachtingskaarten en de cultuurhistorische waardenkaarten valt op dat de archeologische kaarten min of meer een zelfde opbouw hebben. Bij een archeologische verwachtingskaart is daadwerkelijk sprake van verwachtingszones en bij een archeologische beleidskaart is sprake van beleidsregime.

De definitie van een cultuurhistorische waardenkaart (dan wel cultuurhistorische waarderingskaart of beleids(advies)kaart) is minder eenduidig. In een aantal gevallen wordt bij een cultuurhistorische waardenkaart enkel een selectie van cultuurhistorische (landschaps)elementen weergegeven, terwijl bij andere kaarten in meer expliciete zin sprake is van een waardestelling. Waarderingen vinden soms plaats op objectniveau, terwijl andere waarderingen op vlakniveau plaatsvinden. Verder vermelden sommige kaarten alleen de (nog steeds) zichtbare (bovengrondse) cultuurhistorische elementen, terwijl andere kaarten ook de ondergrondse (dus archeologisch) elementen weergeven. Sommige kaarten vermelden daarbovenop ook de bovengrondse cultuurhistorische elementen die die heden ten dage verdwenen zijn, maar waarvan mogelijk ondergronds nog resten kunnen zijn achtergebleven (en dus eventueel met behulp van archeologische technieken zijn te onderzoeken). Daarnaast verschilt het per kaart of (bekende) archeologische vindplaatsen als cultuurhistorie worden gezien (oftewel: maken de archeologische vindplaatsen onderdeel uit van de cultuurhistorische kaart?).

Een vaste (en door de gehele markt onderschreven) definitie voor de term cultuurhistorische waardenkaart (en eventueel andere cultuurhistorische kaarten) lijkt vanuit de opdrachtgevers (gemeenten) dan wel de uitvoerders nog niet te bestaan.

Gemeenten met een gemeentelijke archeologische dienst

Relatief veel gemeenten met een eigen archeologische dienst lijken wel de beschikking over een eigen erfgoedkaart te hebben (in de vorm van bijvoorbeeld een archeologische beleidskaart), maar de begeleidende rapportage met toelichting en onderbouwing voor bijvoorbeeld het gehanteerde verwachtingsmodel (en de uitgangspunten daarvoor) ontbreekt. Enkele gemeentelijk archeologen die daar naar werd gevraagd, hebben te kennen gegeven dat de kaarten 'op basis van expert judgement zijn vervaardigd, waarachter veelal tientallen jaren ervaring schuilt'.

Invloed van provinciale subsidieregelingen en provinciale eisen

De 'maakkwaliteit' en het toepassingsbereik van zowel de archeologische als cultuurhistorische kaarten verschilt sterk per provincie. De reden hiervan is de invloed van de provinciale subsidieregelingen (en de hieraan gekoppelde eisen) die de afgelopen jaren hebben bestaan. Zo beschikten de provincies Limburg, Noord-Brabant en Utrecht over een subsidieregeling waaraan een uitgebreide lijst met minimumeisen ten aanzien van de uitwerking (bronmateriaal, bewerking,

schaal etc.) was gekoppeld. Bij de provincie Drenthe was gedurende de gemeentelijke kaartprojecten en tijdens de bespreking van elke kaart altijd een vertegenwoordiging van de provincie betrokken.

Enkele voorbeelden van provinciale subsidieregelingen zijn verzameld in de folder *Subsidie-regels*. Hieruit blijkt bijvoorbeeld dat in bepaalde provincies een werkgroep met diverse archeologische en/of historische verenigingen werd opgericht en waarbij de leden informatie konden aandragen. Enkele provincies stelden bovendien als eis dat de hierbij verzamelde gegevens in ARCHIS werden aangevuld, terwijl in andere provincies deze eis niet gold (en daarmee de gegevens over het algemeen niet aan ARCHIS werden gemeld).

Gemeentelijk ambitieniveau

Het verschil tussen de diverse kaarten lijkt niet alleen afhankelijk van de uitvoerende partij (of zelfs projectleider), maar misschien wel de belangrijkste factor lijkt het ambitieniveau en het beschikbare budget van de betreffende gemeente te zijn. Met name in de provincies waar een (stimulerende en/of visionaire) subsidieregeling ontbreekt, lijkt dit te hebben geleid tot sterk versoerde kaarten. Van belang daarbij is wel de constatering (vanuit de werkpraktijk) dat het voor veel overheden (provincies, gemeenten en ook adviserende instellingen) vaak moeilijk blijkt om specifieke doelen of toepassingen te benoemen van de kaartsoorten. Het is evident dat die specificaties (gebruikersgroepen, toepassingsbereik, inhoudelijke kwaliteit, technische specificaties) van invloed zijn op de gewenste maakwaliteit, en dus het 'prijskaartje'. Zie hierna onder § 3.3.

3.3 Enkele opvallende (inhoudelijke) zaken

Algemeen

Naast algemene, veelal procedurele zaken die opvielen, zijn gedurende het project ook een aantal inhoudelijke zaken opgevallen. Hoewel een inhoudelijk oordeel met betrekking tot de 'aange troffen' kaarten zeker geen doel van de inventarisatie is geweest, willen we – als ervaringsdeskundigen toch enkele opvallende zaken benoemen.

Kaartschaal: visuele kaartschaal versus kaartnauwkeurigheid

Opvallend met betrekking tot de verzamelde dataset is het feit dat er diverse kaarten zijn verzameld waarvan geen kaartschaal wordt vermeld, noch het (ruimtelijk) toepassingsbereik. Dit betreft niet alleen de kaarten die via WMS/WFS-services op internet te raadplegen zijn, maar ook bij (de pdf-versie van) analoge kaarten. Dit is vreemd omdat dergelijke zaken de basis van het toepassingsbereik van een kaart vormen. Om het simpel te stellen, je komt niet in de Jordaan terecht door uit te gaan van een kaart met alleen het Rijkswegennet.

Verder zijn analoge kaarten verzameld die volgens de begeleidende rapportage een bepaalde kaartschaal (bijvoorbeeld 1:10.000) hebben, maar vanwege praktische redenen op een kleiner

(papier)formaat zijn afgedrukt (naar een presentatieschaal op, bijvoorbeeld, 1:12.500). Deze door ons geconstateerde presentatieschaal is opgenomen in de database (tblKaartbestand).

Tot slot valt bij met name de archeologische kaarten op dat uitvoerders niet bepaald prudent omgaan met de beperkingen van de karteringsschaal van het uitgewerkte bronmateriaal, noch met een aspect als kaartzuiverheid. Zo zijn er vele kaarten ontstaan waar slechts gebruik gemaakt is van digitaal beschikbare landelijke geodata met een uitwerkingsschaal 1:50.000 (Bodemkaart van Nederland, Geomorfologische Kaart van Nederland) terwijl het geleverde kaartproduct gepresenteerd wordt op een schaal 1:10.000. Dit impliceert een op perceelniveau nauwkeurige kaart (fijnmazig toepassingsniveau), terwijl in feite slechts sprake kan zijn van een kaart die slechts op regionaal niveau voldoende nauwkeurig is als toetsings- of beleidsinstrument. In het vertrouwde handboek van ROB-specificaties (1998) lezen we onder het hoofdstuk Advieskaart (1.4, blz. 2) terecht dat: 'de schaal van een op landschappelijke gegevens geënte advieskaart [...] in elk geval niet groter [mag] zijn dan de schaal van het uitgangsmateriaal waaruit deze is samengesteld'. Daar komt in de praktijk weinig van terecht wat samen met de gebrekkige definities van zaken als toepassingsbereik de speelruimte om kaarten te vervaardigen navenant groot heeft gemaakt.

Bebouwde kom

Een aantal archeologische verwachtingskaarten (zowel oudere als ook recentere kaarten) heeft alleen een verwachting voor het buitengebied. De bebouwde kom wordt hierbij als grijs gebied (onbekende verwachting) weergegeven. Op zich is dit vreemd omdat er over het algemeen genoeg bronnen zijn waarmee een verwachting voor de bebouwde kom kan worden bepaald. Hierbij valt te denken aan historisch topografische kaarten uit de 19e en 20e eeuw, maar veelal ook gedetailleerde bodemkaarten, gegevens uit DINO, resultaten van uitgevoerd archeologisch onderzoek en ook het AHN.

Historische nederzettingslocaties

Een belangrijke leemte in de bestaande archeologische registraties betreft de middeleeuwse en vroeg-Nieuwetijdse nederzettingsresten. Voor archeologische vindplaatsen uit de pre- en protohistorie zijn we aangewezen op veldwaarnemingen (onder meer vastgelegd in Archis) en op beredeneerde verwachtingen op basis van bodem en reliëf. Naarmate we dichterbij het heden komen, groeit echter het aantal potentiële bronnen en neemt tegelijkertijd de relatie tussen de locatie van de vindplaatsen en bodem en reliëf – en daarmee de voorspellende waarde van het verwachtingsmodel – af. Voor een goede uitspraak over de mogelijke ligging (verwachting) van vindplaatsen zijn we dus mede afhankelijk van aanvullende, schriftelijke bronnen. Informatie hieruit is slechts zeer mondjesmaat in Archis vastgelegd. Waar het gaat om nederzettingen uit de Volle/Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd is veelal specifiek, gedetailleerd historisch kaartmateriaal aanwezig om potentiële vindplaatsen in kaart te brengen.⁷ Het gaat dan in de eerste plaats om historische boerderijlocaties, maar ook om de ligging van kerken met kerkhoven, kas-

⁷ Mits deze kaarten met inhoudelijke achtergrondkennis worden geïnterpreteerd natuurlijk.

telen en landhuizen, etc. Op dit moment vormen de veelal nog bebouwde historische erven een categorie elementen die in de bestaande archeologische waardenkaarten nauwelijks tot hun recht komen, terwijl dit met recht 'bekende vindplaatsen' genoemd mogen worden. Historische kasteelplaatsen staan alleen op de kaart als er toevallig een vondstmelding is geregistreerd, en ook dat is niet altijd het geval.

Specifieke verwachtingen

Een ommissie in verreweg de meeste archeologische verwachtings- en/of beleidskaarten lijkt ook het ontbreken van een archeologische verwachting voor onderwaterarcheologie (ter plaatse van rivieren, meren, plassen e.d.). Verder houden lang niet alle kaarten rekening met het specifieke karakter van natte landsdelen zoals (voormalige) moerassen en rivier- en beekdalen, alhoewel daar onder invloed van het RCE-project 'Beekdalen en archeologie' langzaam een verbetering in lijkt te komen.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

De landelijke inventarisatie van erfgoedkaarten heeft honderden kaartbestanden en bijbehorende rapportbestanden opgeleverd. De gegevens zijn over het algemeen gemakkelijk te vinden en goed toegankelijk. In de uitzonderingsgevallen dat eerst contact moest worden opgenomen met de betreffende gemeente om de gewenste gegevens te verkrijgen, bleek men over het algemeen bereid om deze toe te sturen. De gemeenten blijken echter – waarschijnlijk in het kader van de gedelegeerde bevoegdheden – erg gesteld op het eigen beheer van de gegevens; meerdere keren werd aangegeven dat de toegestuurde bestanden alleen voor onderzoeksdoeleinden gebruikt mochten worden. Toestemming voor verder publicatie via bijvoorbeeld een digitaal portaal, dient eerst schriftelijk te worden verkregen.

Uit de inventarisatie kan worden geconcludeerd dat bijna 95% van de gemeenten beschikt over een archeologische beleidskaart en achterliggende archeologische bronnen- en/of verwachtingskaarten. Op het gebied van (bovengrondse) cultuurhistorie zijn er slechts weinig gemeenten die beschikken over cultuurhistorische beleidskaarten en/of achterliggende cultuurhistorische waarden- en/of waarderingkaarten. Het merendeel van de gemeenten beschikt slechts over een lijst (met adressen) met Rijks- en gemeentemonumenten, al dan niet aangevuld met MIP (Monumenten-Inventarisatie-project)-objecten. Bovendien verschillen de diverse cultuurhistorische kaarten erg qua benaming en qua inhoudelijke opzet. Daarnaast verschilt het per kaart of (bekende) archeologische vindplaatsen als cultuurhistorie worden gezien. Uit de inventarisatie blijkt bovendien dat terwijl op de gemeentelijke websites stukken met betrekking tot het vigerende archeologisch beleid relatief goed te vinden zijn, maar over het thema cultuurhistorie waar weinig informatie beschikbaar wordt gesteld. In de meeste gevallen waar gemeentelijke websites wel informatie verschaffen over cultuurhistorie wordt dit geschaard onder het (beperkte) thema monumenten.

4.2 Aanbevelingen

De inventarisatie heeft een grote hoeveelheid aan kaart- en rapportdata opgeleverd, die in de komende jaren 2015 en 2016 geactualiseerd zullen worden. Het is aan te bevelen deze actualisatie ook na 2016 voort te zetten.

Een goede communicatie richting de Nederlandse gemeenten is wel vereist. Door deregulering van verantwoordelijkheden lijken gemeentelijke overheden gevoelig geworden voor wat zij ervaren als een controle van bovenaf (en achteraf). Communicatie over dit project dient zich vooral te richten op het gegeven dat de Kenniskaart uitdrukkelijk niet boven het gemeentelijk archeologisch beleid staat, maar vanuit een bredere – landelijke – blik op het speelveld juist kennis en inspiratie moet bieden om dit te helpen versterken.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1. Technische opbouw van de database.

Tabel 1. Overzicht met totaal aantal gemeenten en projectgegevens.

Tabel 2. Overzicht van de gemeenten (gesorteerd per provincie) zonder erfgoedkaart(en).

Tabel 3. Bron van de projectdata (combinatie van rapportbestand(en) met bijbehorende kaartbestanden).

Bijlage 1. Database Waardenkaarten in Veelvoud (los aangeleverd).

